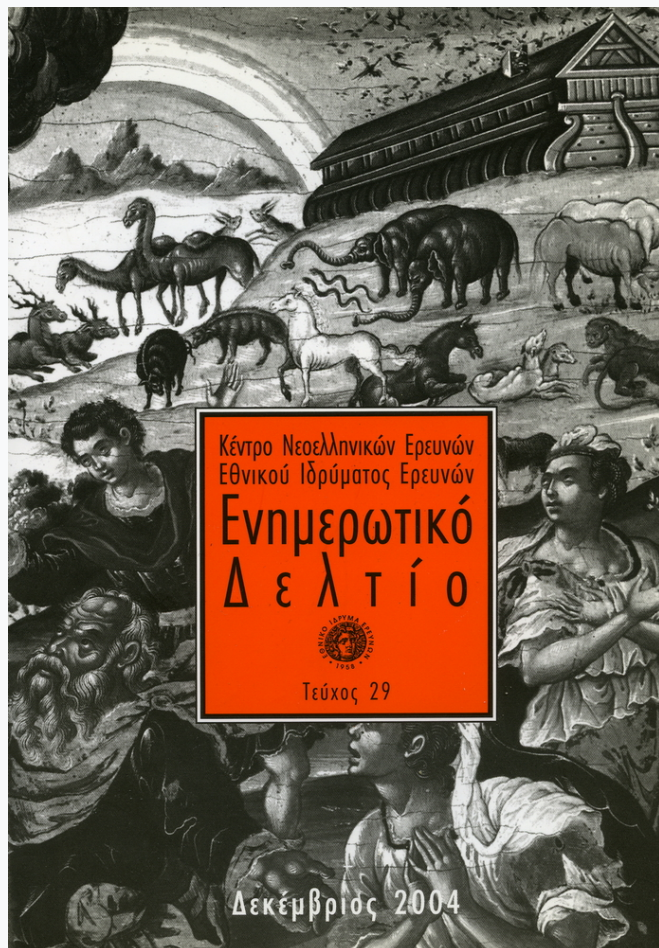

Ενημερωτικό Δελτίο

Τόμ. 29 (2004)

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ ΤΟΥ ΚΝΕ

doi: [10.12681/news.233](https://doi.org/10.12681/news.233)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ ΤΟΥ ΚΝΕ. (2009). *Ενημερωτικό Δελτίο*, 29, 17-29.
<https://doi.org/10.12681/news.233>

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΡΕΥΝΗΤΩΝ ΤΟΥ ΚΝΕ

Βασίλης Παναγιωτόπουλος (σχεδιασμός - διεύθυνση έκδοσης),

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)

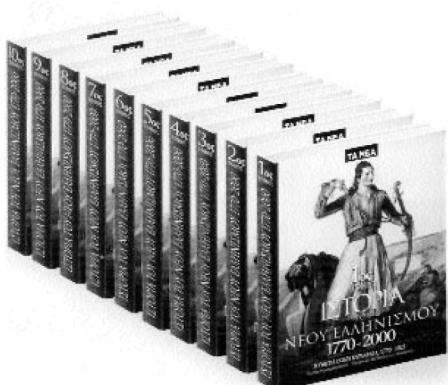
Ελληνικά Γράμματα, 10 τόμοι, Αθήνα 2003-2004

λοκληρώθηκε με την έκδοση του τελευταίου τόμου, τον Αύγουστο του 2004, το δεκάτομο συλλογικό έργο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, που εκδόθηκε από την εφημερίδα *Τα Νέα* και τον εκδοτικό οίκο *Ελληνικά Γράμματα*. Τη διεύθυνση του έργου είχε ο πρώην διευθυντής του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, και σήμερα ομότιμος Διευθυντής Ερευνών, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, ο οποίος, στα ασφυκτικά χρονικά περιθώρια που είχαν τεθεί από τον χαρακτήρα της συγκεκριμένης εκδοτικής απόπειρας, συντόνισε το δύσκολο εγχείρημα της υλοποίησης μιας πολυσέλιδης, πλούσια εικονογραφημένης, γενικής ιστορίας, στην οποία μετείχε μεγάλος αριθμός ιστορικών και άλλων κοινωνικών επιστημόνων ποικίλων ειδικοτήσεων. Στην ολιγομελή ομάδα που ανέλαβε τη διεκπεραίωση της έκδοσης εργάστηκαν νέοι ιστορικοί (ο Διονύσης Τζάκης στη γραμματεία σύνταξης, ο Τάσος Ζακελλαρόπουλος στην επιμέλεια της εικονογράφησης).

Στόχος του έργου ήταν η συγκρότηση μιας σπονδυλωτής αφήγησης της ιστορίας του νέου ελληνισμού η οποία θα ενσωματώνει τη συσσωρευμένη ιστορική γνώση που έχει παραχθεί τα τελευταία χρόνια, για το διάστημα που εκτείνεται ανάμεσα στα δύο χρονολογικά ορόσημα του έργου. Τα ορόσημα αυτά, όπως επισημαίνει ο Βασίλης Παναγιωτόπουλος στο προλογικό του σημείωμα, είναι συμβατικά, παράλληλα όμως και ουσιαστικά: Το 1770 σηματοδοτεί, αφενός, την εποχή που γίνεται εμφανής η κόπωση των οθωμανικών θεσμών κατάκτησης και, αφετέρου, την εμφάνιση του ευρωπαϊκού πολιτικοστρατιωτικού ενδιαφέροντος για τα εδάφη εκείνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα οποία διαβίωναν πυκνοί ελληνικοί πληθυσμοί. Το τέλος του 20ού αιώνα, εκτός από ένα χρονολογικό ορόσημο, φέρνει στην επιφάνεια και μία αλλαγή στην οπτική της νεώτερης ιστοριογραφίας, η οποία με ώριμο πλέον τρόπο έχει εντάξει τα σύγχρονα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά συμβάντα στα ενδιαφέροντά της. Ο χρόνος αποτελεί επίσης τη βασική παράμετρο κατάτμησης της ύλης, καθώς σε καθέναν από τους τόμους περιλαμβάνονται τα γεγονότα 25-30 περίπου ετών, με εξαίρεση τις δύο εξαιρετικά πυκνές δεκαετίες του 1820 και του 1940, στις οποίες έχει αφιερωθεί από ένας τόμος.

Η συγκρότηση συνεκτικής αφήγησης στάθηκε μια σταθερή φροντίδα που διατρέχει ολόκληρο το έργο, συνυπάρχει όμως με την ποικιλία που αποτελεί επίσης ένα χαρακτηριστικό του. Η ποικιλία αφορά τόσο το θεματικό εύρος που καλύπτει τις αναγκαίες σταθερές αλλά συχνά και αναπάντεχες εκφάνσεις της πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής ιστορίας τού εντός και εκτός συνόρων ελληνισμού. Παράλληλα όμως, αφορά και τους τρόπους προσέγγισης των θεμάτων, αφού τα προσφερόμενα στον αναγνώστη κείμενα κάποτε αποτελούν το καταστάλαγμα των γνωστών πορισμάτων της ιστορικής έρευνας άλλοτε όμως συνιστούν πρωτότυπες συμβολές σε νέα θεματικά πεδία.

Παρότι η συνεισφορά της *Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού* στην ιστορική έρευνα θα αποτιμηθεί μέσα από τη μελλοντική της διαδρομή, δύο αριθμητικά στοιχεία δείχνουν το μέγεθος της προσπάθειας που καταβλήθηκε και της κινητοποίησης που υπήρξε: οι δέκα τόμοι

εκτείνονται σε 3.766 μεγάλο μεγέθους σελίδες, για τη συγγραφή των οποίων συνεργάστηκαν 123 επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων. Παράλληλα η πλούσια εικονογράφηση του έργου, η συνοδεία των κειμένων με πίνακες, σχέδια και άλλο τεκμηριωτικό υλικό καθώς και η άρτια τυπογραφική του εμφάνιση επέτρεψε να είναι ελκυστικό για το ευρύ κοινό, χωρίς όμως να προδίδει την αισθητική και τις ανάγκες του πιο απαιτητικού αναγνώστη.

Το έργο είχε εξαιρετική εκδοτική επιτυχία καθώς ήδη πριν αρχίσει να διατίθεται από τα βιβλιοπωλεία, αρκετές χιλιάδες τόμοι είχαν διατεθεί μέσω της εφημερίδας *Τα Νέα*. Η μαζική αυτή κυκλοφορία της *Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού* συνιστά ελπιδοφόρο μήνυμα, καθώς φέρνει τα πρόσφατα πορίσματα και τις προσεγγίσεις της σύγχρονης ιστορικής έρευνας σε επαφή με ένα πολυπληθές αναγνωστικό κοινό, που δεν ήταν κατ' ανάγκη εξοικειωμένο με τις αναζητήσεις των εξειδικευμένων ιστορικών. Με αυτήν την έννοια η συμπερίληψη θεματικών ενοτήτων πέραν εκείνων που παραδοσιακά έχουν θεωρηθεί ότι ανήκουν στο πεδίο της ιστορίας, όπως επίσης και η ανάδειξη της πολύ πρόσφατης ιστορίας, των τελευταίων μόλις δεκαετιών ή και ετών, ως ένα "νόμιμο" πεδίο έρευνας για τους ιστορικούς με τη συνδρομή γειτονικών επιστημονικών ειδικοτήτων, αποτέλεσαν ιδιαίτερες συμβολές του εκδοτικού αυτού εγχειρήματος.

Το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών συμμετείχε ενεργά στην εκδοτική αυτή προσπάθεια. Εκτός από τη συνδρομή του στη βιβλιογραφική τεκμηρίωση και εικονογράφηση του έργου, οι ακόλουθοι ερευνητές και φιλοξενούμενοι ερευνητές του Ινστιτούτου συνεργάστηκαν με κείμενά τους: Χριστίνα Αγριαντώνη, Δημήτρης Αποστολόπουλος, Ρωξάνη Αργυροπούλου, Σπύρος Ασδραχάς, Ιόλη Βιγγοπούλου, Γιώργος Βλαχάκης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Ευγενία Δρακοπούλου, Λουκία Δρούλια, Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, Γιάννης Καράς, Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Ευτυχία Λιάτα, Παναγιώτης Μιχαηλάρης, Ευδοκία Ολυμπίου, Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Ουρανία Πολυκανδριώτη, Γιάννης Σαΐτας, Γιώργος Τόλιας, Μαρία-Χριστίνα Χατζηϊωάννου. Οι συνεργασίες των ερευνητών του ΚΝΕ αφορούν κατά κύριο λόγο την ιστορία του 18ου και 19ου αιώνα και καλύπτουν σημαντικό μέρος των ερευνητικών αναζητήσεων και των προγραμμάτων που εκτελούνται στο Ινστιτούτο.

Ζ' Πανιώνιο Συνέδριο, Λευκάδα 26-30 Μαΐου 2002. Πρακτικά.

Τόμος Α' - Πρώτο τμήμα: Ζητήματα πολιτισμικής ιστορίας.

Τόμος Β' - Δεύτερο τμήμα: Ο χώρος και τα δημογραφικά μορφώματα.

Οι κύριοι συντελεστές της οικονομίας.

Εκδοτική επιμέλεια: Δ. Χ. Σκλαβενίτης – Τρ. Ε. Σκλαβενίτης,

Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, Αθήνα 2004, 8°, 535 + 743 σελ.

Εκδόθηκαν και κυκλοφόρησαν τα Πρακτικά του Ζ' Πανιωνίου Συνεδρίου, που οργανώθηκε στη Λευκάδα τον Μάιο του 2002. Στους δύο τόμους, με τις 1.278 σελίδες, οι φιλόστορες και οι μελετητές της επανησιακής διαχρονικής πορείας, από την αρχαιότητα ως την εποχή μας, θα βρουν ένα σύνολο 56 επιστημονικών προσεγγίσεων αρθρωμένων σε οκτώ θεματικές ενότητες:

Ζητήματα πολιτισμικής ιστορίας.

1. Επανησιακή Ιστοριογραφία και Γραμματολογία, 16ος-20ός αι.

2. Επανησιακός πολιτισμικός συγχρονισμός και ετεροχρονισμός. Η Ευρώπη και το εθνικό κέντρο (15ος-20ός αι.).

3. Η πολυεπίπεδη διαμόρφωση της γλώσσας.

4. Εκκλησιαστική Γεωγραφία της Επτανήσου.

Ο χώρος και τα δημογραφικά μορφώματα

5. Οι οικισμοί ως σύστημα ελέγχου του χώρου από την αρχαιότητα ως τον 20ό αι.

6. Συγκρότηση των επανησιακών πληθυσμών.

7. Βενετοκρατία (13ος-18ος αι.). Θεσμικά μορφώματα: πόλη-χωριό.

Οι κύριοι συντελεστές της επανησιακής οικονομίας: η γη, τα αγροτικά προϊόντα και η διακίνηση.

8. Αμπελοκαλλιέργεια, παραγωγή αλατιού, ελαιοκαλλιέργεια, λειτουργία του νομίσματος.

Το ενιαίο ευρετήριο προσώπων και τόπων στο τέλος του Β' τόμου εξυπηρετεί τον αναγνώστη στις αναζητήσεις και τους συσχετισμούς του.

Στα Πρακτικά περιλαμβάνονται, πυκνά υπομνηματισμένα, τα επιμέρους σύνολα των ανακοινώσεων του Ζ' Πανιωνίου Συνεδρίου, που οφείλονται σε ερευνητές πολλών ειδικοτήτων (ιστορικοί, αρχαιολόγοι, φιλόλογοι, νομικοί, αρχιτέκτονες). Αναφέρονται σε κάθε μια από τις θεματικές ενότητες και συγκροτούν συνεκτικές συλλογικές και αλληλοσυμπληρούμενες επί μέρους προσεγγίσεις του επανησιακού παρελθόντος και είναι σε υψηλό βαθμό πρωτότυπες.

Η έκδοση της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών παρουσιάστηκε στις 22 Νοεμβρίου 2004 σε εκδήλωση που συνόργάνωσε με το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Χαιρέτισαν ο βουλευτής Απόστο-

λος Κακλαμάνης, τέως Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, υπό την αιγίδα του οποίου οργανώθηκε το Ζ΄ Πανιώνιο Συνέδριο και ο διευθυντής του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών, καθηγητής Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης.

Μίλησαν ο Δημήτριος Σκλαβενίτης, φιλόλογος, πρόεδρος της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών, ο Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης, ιστορικός, διευθυντής ερευνών ΚΝΕ/ΕΙΕ και ο Σπύρος Ασδραχάς, πρόεδρος του Ζ΄ Πανιονίου Συνεδρίου. Την εκδήλωση συντόνισε ο Κώστας Κατηφόρης, δικηγόρος, γενικός γραμματέας της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών.

Ρωξάνη Δ. Αργυροπούλου,

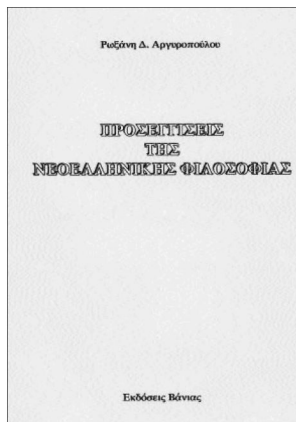
Προσεγγίσεις της νεοελληνικής φιλοσοφίας,

εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2004, 8ο, 307 σελ.

Ο όρος νεοελληνική φιλοσοφία, ο οποίος καλύπτει τη θεματολογία του τόμου αυτού, έχει γίνει πια αποδεκτός από τους ερευνητές, Έλληνες και ξένους, οι οποίοι έχουν ενσκήψει στα προβλήματά της, στη μελέτη των πηγών της. Τα τελευταία χρόνια ανοίγονται νέοι ορίζοντες για την κριτική αποτίμησή της και την ισότιμη ενσωμάτωσή της στον χώρο του ευρωπαϊκού στοχασμού. Μελετώντας τη φιλοσοφική παραγωγή των Ελλήνων μετά την Άλωση, διαπιστώνουμε όχι μόνο αντιπαράθεση φιλοσοφικών απόψεων αλλά κοινούς άξονες προβληματισμών. Η θεωρητική συνεισφορά των Ελλήνων στοχαστών τοποθετείται στην προοπτική συγκεκριμένων φάσεων της ιστορικής ωρίμανσης του νεότερου ελληνισμού. Η λειτουργικότητα της φιλοσοφίας στα χρόνια αυτά συνδέεται με μια όξυνση της συνείδησης του ιστορικού και του πολιτισμικού στοιχείου στο πλαίσιο μιας διαλεκτικής τού συνεχούς και της ιστορικότητας.

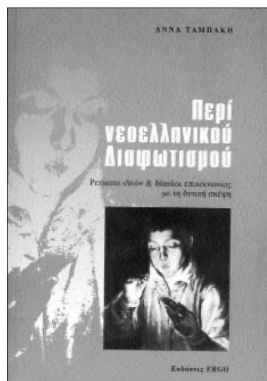
Γενικότερα, οι Έλληνες στοχαστές ακολουθούν τον φιλοσοφικό προβληματισμό της Δυτικής Ευρώπης· τον αναλύουν με γνώμονα τα φιλοσοφικά κείμενα της ελληνικής παράδοσης—όπως διατηρήθηκαν στο Βυζάντιο και έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας από τις νεότερες εκδόσεις της Δυτικής Ευρώπης—αλλά και από την οπτική των πολιτισμικών προβλημάτων του νεότερου ελληνισμού στο θεωρητικό και στο πρακτικό επίπεδο. Δεν έχουμε απλώς το ζετύλιγμα ενός νήματος με το πέρασμα από ένα σύστημα ή από μια φιλοσοφική θεωρία σε μian άλλη, αλλά μια διαδικασία κατά την οποία συγκεκριμενοποιούνται θέματα που θα δώσουν κατευθύνσεις στον νεοελληνικό φιλοσοφικό προβληματισμό.

Προσεγγίζοντας τα θέματα αυτά, μπορούμε να πούμε, ότι μέσα στο πλέγμα των αντιθέσεων, δεν συναντάμε μόνο αντανάκλαση ιδεών αλλά κυρίως αμοιβαιότητα, η οποία προσδιορίζει και την πορεία της νεοελληνικής φιλοσοφίας μέχρι σήμερα. Από μεθοδολογική άποψη, έχουμε λάβει

υπόψη τόσο τη διάδοση των ιδεών όσο και την ποικιλία των φιλοσοφικών θεωριών η ιστορία των ιδεών και η ιστορία της φιλοσοφίας αποτελούν εξάλλου κατευθύνσεις οι οποίες αλληλοσυμπληρώνονται μέσα στο ευρύτερο σύνολο της ιστορίας της γνώσης.

Στα δέκα οκτώ μελετήματα που αναδημοσιεύονται εδώ, ύστερα από νέα επεξεργασία, με επίκεντρο τη νεοελληνική φιλοσοφία, αναδεικνύονται φιλοσοφικές πτυχές της νεοελληνικής διάνοησης από τον δέκατο πέμπτο ως τον εικοστό αιώνα, αγνοημένες ως τώρα από την έρευνα. Αναλύονται θέματα όπως η ιστοριογραφία ως μέθοδος αυτοπροσδιορισμού της νεοελληνικής φιλοσοφίας, οι κατευθύνσεις της νεοελληνικής φιλοσοφίας τον δέκατο ένατο αιώνα, η έννοια της θεοσέβειας στον Πλήθωνα και στους Έλληνες Διαφωτιστές, οι νεοελληνικές μεταφράσεις φιλοσοφικών έργων (1760-1821), τα γλωσσολογικά θέματα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ο Κ. Μ. Κούμας ως φιλόσοφος, γλώσσα και πραγματικότητα στον Κούμα, τα φιλοσοφικά ενδιαφέροντα του Δανιήλ Φιλίππιδη, ο Condillac στην Ελλάδα (18ος-19ος αι.), ο Θεόφιλος Καΐρης και τα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής του, η καρτεσιανή φιλοσοφία στην Ελλάδα (1850-1900), η υποκειμενικότητα στη γνωσιολογία του Κωνσταντίνου Στρατούλη, οι φιλοσοφικές αντιλήψεις του Θεόδωρου Καραούσου για τον ελληνισμό, η ιστοριογραφία του Μ. Ρενιέρη στη φιλοσοφική της θεώρηση, ο Πλήθων από τη σκοπιά των Κ. Παπαρρηγόπουλου και Νεοκλή Καζάζη, ο φιλελευθερισμός του Καζάζη, η πρόσληψη των ιδεών του Friedrich Nietzsche στην Ελλάδα, ο Kant και η αρχαία σκέψη στην ερμηνευτική του Ιωάννη Ν. Θεοδωρακόπουλου. Ακολουθούν μια αναλυτική βιβλιογραφία και ένα γενικό ευρετήριο ονομάτων και εννοιών.

Άννα Ταμπάκη,

Περί νεοελληνικού διαφωτισμού.

Ρεύματα ιδεών και δίαυλοι επικοινωνίας με τη δυτική σκέψη,

Ergo, Αθήνα 2004, 288 σελ.

Το έργο αποτελεί συλλογή δώδεκα μελετημάτων, τα οποία εντάσσονται σε τρεις ενότητες: Α. Ορισμός του φαινομένου – ιστορικότητα - κριτική, Β. Το μεταφραστικό εγχείρημα ως δίαυλος επικοινωνίας και διαπολιτισμικότητας και Γ. Η "μετακένωση". Η εισαγωγή πραγματεύεται συνοπτικά δύο καίρια ερωτήματα που αφορούν α. στη συγκριτική θεώρηση του νεοελληνικού Διαφωτισμού σε σχέση με τον ευρωπαϊκό/ούς και β. στα πεπραγμένα και ζητούμενα στη θεώρηση του ελληνικού ρεύματος. Προσεγγίζονται στοχαστές, συγγραφείς και παιδαγωγοί, μείζονες και ελάσσονες, όπως ο Αδαμάντιος Κοραΐς, ο Ρήγας, ο Δημήτριος Δάρβαρης μα και ζητήματα που οριοθετούν την ελληνική εκδοχή του Διαφωτισμού, όπως τα βιβλία ηθικής, στα οποία αποκρυσταλλώνεται η αναζήτηση των νέ-

ων εννοιών πολιτικής αρετής και κοινωνικής συμπεριφοράς, η πρόσληψη της λογοτεχνίας, ο περιοδικός Τύπος ως παράγοντας διαπολιτισμικότητας, το θέατρο ως όχημα ιδεολογικής και πολιτικής χειραφέτησης.

Η ερευνητική διαδρομή της συγγραφέως μάς οδηγεί από την ολική θεώρηση και την πολυμέρεια του ρεύματος που διαχέεται στον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στη διάκριση κυτταρικών στοιχείων του διαφωτιστικού πνεύματος (ιστορικότητα, κριτικός και ηθικός στοχασμός), και ακολούθως σε καίρια για την ελληνική ιδιοτυπία επιφαινόμενα, όπως είναι ο γενετικός ρόλος που επωμίζεται η μεταφραστική διαδικασία. Κατατίθενται θεωρητικά ερωτήματα και ερμηνευτικές σκέψεις ενώ ταυτοχρόνως οι σχετικές μελέτες κινούνται από τις χειρόγραφες δοκιμές (αφηγηματικά και δραματουργικά κείμενα) του πρώιμου Διαφωτισμού, σε όσιμα φαινόμενα, με έντονη ιδεολογική και ηθικοδιδακτική φόρτιση.

Ως Επίμετρο, δημοσιεύεται μικρή μελέτη για την εμβληματική φυσιογνωμία τού Κ.Θ. Δημαρά.

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης,

Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συντεταγμένες της βαλκανικής σκέψης
τον 18ο αιώνα.

Δεύτερη έκδοση. Με νέα εισαγωγή και συμπληρώσεις.

Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας,

Αθήνα 2004, λζ' + 402 σελ.

Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ (περί τα 1725-1800) υπήρξε αμφιλεγόμενη και τραγική μορφή. Η θέση του στην ιστορία της ελληνικής παιδείας ήταν ξεχωριστή, γιατί διακήρυξε με τόλμη την ανάγκη της πολιτισμικής ανανέωσης. Με γνώμονα τις ιδέες και τις αξίες του Διαφωτισμού, ο Μοισιόδαξ ζητούσε να καθιερωθεί το "απλούν ύφος" στην παιδεία και να ευθυγραμμιστεί πλήρως ο πολιτισμός του βαλκανικού χώρου με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Φιλοσοφικό του όραμα ήταν η "υγιής φιλοσοφία", που σήμαινε την υιοθέτηση του ορθολογισμού και του νεωτερικού επιστημονικού πνεύματος ως κρηπίδων του πνευματικού βίου· η αφοσίωσή του στις ιδέες αυτές τον έκανε στόχο επικρίσεων και διώξεων.

Στο βιβλίο αυτό αξιολογείται η περίπτωση του Μοισιόδακα ως επιτομή φαινομένων γενικότερης σημασίας στη βαλκανική κοινωνία την εποχή του Διαφωτισμού. Η βιογραφία του παρουσιάζει τις σπουδές και τις περιπλανήσεις του, την εκπαιδευτική του δράση, τις έρευνες και τις συγγραφικές του προσπάθειες, τις διενέξεις και τους αγώνες του, την ακμή και την τελική του κάμψη. Οι ερμηνείες του συγγραφέα επιχειρούν να τιθασεύσουν αυτό το πολύμορφο υλικό, εντάσσοντάς το στην προβληματική των κοινωνικών επιστημών. Έτσι φωτίζονται οι εθνολογικές και κοινωνιολογικές διαστάσεις της περίπτωσης του Μοι-

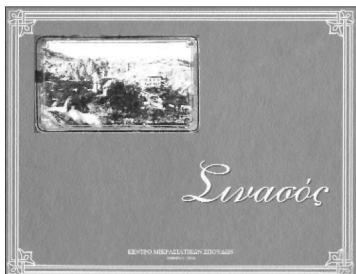
σιόδακα, επισημαίνονται οι πολιτισμικές ζυμώσεις στη βαλκανική κοινωνία, οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου και οι επιπτώσεις των εξουσιαστικών σχέσεων στην πνευματική ζωή. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ανάδειξη της πρωτοτυπίας της πολιτικής σκέψης του Μοισιόδακα και στη συμβολή του στη θεμελίωση της ιδεολογικής παράδοσης του βαλκανικού ριζοσπαστισμού.

Το βιβλίο πλουτίζεται με την επανέκδοση αντιπροσωπευτικών κειμένων του Μοισιόδακα, στα οποία περιλαμβάνεται και το σπανιότατο κείμενο *Σημειώσεις Φυσιολογικά* (1784), πού έχει επιζηήσει σε ένα μόνο αντίτυπο στη βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας Επιστημών και γίνεται τώρα προσιτό στην έρευνα.

Το βιβλίο εκδόθηκε στη σειρά Νεοελληνική Προσωπογραφία του MIET το 1985. Στο μεταξύ εμφανίστηκε σε αναθεωρημένη έκδοση στην αγγλική γλώσσα (*The Enlightenment as Social Criticism. Iosipos Moisiodax and Greek culture in the eighteenth century*, Princeton University Press, 1992) και σε ρουμανική μετάφραση (*Iosif Moesiodax. Repere ale gândirii balcanice din secolul al XVIII-lea*, Βουκουρέστι 2000). Η ρουμανική μετάφραση, έργο της νεοελληνίστριας Lia Brad-Chisacof, συνοδεύεται από πρόλογο του ακαδημαϊκού Virgil Candea. Στη δεύτερη ελληνική έκδοση προτάσσεται πολυσέλιδη νέα εισαγωγή σε τρία μέρη (I. Από την ιστορία ενός βιβλίου· II. Νέα στοιχεία και νέες υποθέσεις· III. Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ και οι γλώσσες του Διαφωτισμού). Επίσης γίνονται αρκετές προσθήκες στις σημειώσεις και στη βιβλιογραφία. Η έκδοση κοσμείται από πλούσια εικονογράφηση και χάρτη των περιπλανήσεων του Μοισιόδακα.

Ευαγγελία Μπαλάτα,
Προκόπι. Φωτογραφίες από το Αρχείο του Κέντρου
Μικρασιατικών Σπουδών,
Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 2004,
192 σελ. (έκδοση σε ελληνική και αγγλική γλώσσα).
—, Σινασός. Εικόνες και αφηγήσεις,
Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 2004, 256 σελ.

Στα δύο αυτά λευκώματα διασταυρώνεται η "εικόνα", η φωτογραφία, με την προφορική μαρτυρία για να γραφεί η ιστορία δυο γειτονικών καππαδοκικών οικισμών, του Προκοπίου και της Σινασού, όπου μέχρι το 1925, πριν την Ανταλλαγή των Πληθυσμών, συμβίωναν χριστιανοί και μουσουλμάνοι. Το εγχείρημα να καταστεί η φωτογραφία το υλικό γραφής του ιστορικού, ανατέμνοντας τη μνήμη και το συναίσθημα, αποτελεί στόχο των εκδόσεων. Η εικόνα "σημαίνει" και "αφηγείται" και τα κείμενα της προσφυγικής μαρτυρίας, οι λεζάντες την υποβασάζουν, σχολιά-

ζοντας ορισμένες οπτικές. Τα δυο λευκώματα αποτελούν "κατασκευές", μια "ιστορία" σαν κι αυτές που γράφονται με βάση άλλου τύπου ιστορικές πηγές, κείμενα. Το υλικό και στα δυο λευκώματα προέρχεται, κατά κύριο λόγο, από το Φωτογραφικό Αρχείο και το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, που συγκρότησαν οι συνεργάτες της Μέλπωσ Μερλιέ.

**Dimitris Apostolopoulos (a cura di),
Gavriil Seviros, arcivescovo di Filadelfia a Venezia,
e la sua epoca. Giornata di studio
dedicata alla memoria di Manussos Manussacas
(Venezia, 26 settembre 2003),
Βενετία 2004, 167 σελ.**

Το Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας οργάνωσε στις 26 Σεπτεμβρίου 2003 μία επιστημονική ημερίδα με θέμα τον Γαβριήλ Σεβήρο, τον πρώτο μητροπολίτη Φιλαδελφείας που εγκαταστάθηκε στη Βενετία. Η ημερίδα ήταν αφιερωμένη στον καθηγητή Μανούσο Μανούσασκα, πρώην διευθυντή του

Ινστιτούτου της Βενετίας και πρωτοπόρο μελετητή του Γαβριήλ Σεβήρου και της εποχής του.

Για να τιμήσουν τη μνήμη του Μανούσασκα και να εισφέρουν νέες συμβολές στη μελέτη του θέματος, έλαβαν μέρος τρεις Ιταλοί και πέντε Έλληνες μελετητές –μεταξύ των οποίων και η σημερινή διευθύντρια του Ινστιτούτου. Ο τόμος, που περιέχει τα Πρακτικά της ημερίδας, εκδόθηκε ένα περίπου χρόνο μετά και περιέχει τα πλήρη κείμενα των επιστημονικών ανακοινώσεων που παρουσιάστηκαν στην ημερίδα και ακόμα ένα κείμενο που παρουσιάζει τα κατάλοιπα του Γαβριήλ Σεβήρου που σώζονται στο Αρχείο του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας. Συγκεκριμένα περιέχονται οι ακόλουθες μελέτες.

Machi Paizi-Apostolopoulou, "Gabriel Séviros et les chrétiens de Philadelphie en Asie Mineure. Le pasteur à l'Ouest et les ouailles à l'Est". Enrico Morini, "Vescovo ortodosso in terra latina. Profilo istituzionale di Gabriele Seviros nell'intreccio di relazioni tra Costantinopoli, Venezia e Roma". Stathis Birtachas, "Tendenze filoprotestanti a Venezia al tempo di Gabriele Severo". Giorgio Fedalto, "Il patriarca Geremia II Tranos, l'arcivescovo Gabriele Severo e la questione del calendario". Kostas G. Tsiknakis, "Gabriele Seviros a Creta negli anni 1586-1587". Chryssa Maltezu, "Gavriil Seviros imprigionato dai veneziani per calunnia di ribellione". Dimitris G. Apostolopoulos, "'Ne discutez pas sur le sexe des anges': Jérémie II réprimande Gabriel Séviros et Maxime Margounios". Vittorio Frajese, "La via greca allo stato moderno. Seviros e la politica ecclesiastica di Sarpi". Despina Vlassi, "L'archivio del metropolita di Filadelfia Gabriele Seviros (1577-1616)".

Αλεξάνδρα Σφοίνη (επιμ.),

Καλοκαιρινές Σαμιακές Συναντήσεις.

Α΄ Η Μεσογειακή διάσταση ενός αιγαικού νησιού -

Β΄ Πέτρα, Πηλός, Ξύλο. Παραδοσιακά υλικά και επαγγέλματα στο Αιγαίο,

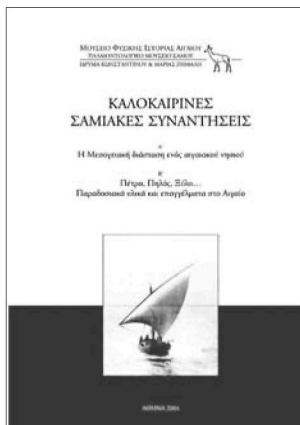
Εκδ. Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Αιγαίου - Παλαιοντολογικό Μουσείο Σάμου - Ίδρυμα Κωνσταντίνου & Μαρίας Ζημάλη, Αθήνα 2004, 210 σελ.

Στον τόμο παρουσιάζονται τα Πρακτικά των δύο Επιστημονικών Συναντήσεων που διοργανώθηκαν με πρωτοβουλία του Ιδρύματος Κωνσταντίνου & Μαρίας Ζημάλη, όπου στεγάζονται το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Αιγαίου και το Παλαιοντολογικό Μουσείο Σάμου—μία τρίτη πτέρυγα θα στεγάσει σύντομα το Ιστορικό-Εθνολογικό Μουσείο Σάμου—, το οποίο έχει αποδυθεί εδώ και μερικά χρόνια—με τη συνεργασία του Συλλόγου των Φίλων του Ιδρύματος— σε μια φιλόδοξη προσπάθεια για την έρευνα, διαφύλαξη και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και του απειλούμενου φυσικού πλούτου της Σάμου και των άλλων νησιών του Αιγαίου.

Στην Α΄ Επιστημονική Συνάντηση με θέμα *Η Μεσογειακή διάσταση ενός αιγαικού νησιού*, που πραγματοποιήθηκε στις 13 Αυγούστου 2000, προσεγγίζεται η σαμιακή ταυτότητα υπό τους όρους της τοπικότητας αλλά και της μεσογειακής οικουμενικότητας, δηλαδή ως πεδίο πολιτισμικών οσμώσεων και μεταφορών που διαδραμάτισαν έναν ενοποιητικό ρόλο στον χώρο της Μεσογείου: Μανόλης Πατινώτης, "Αρίσταρχος και Κοπέρνικος: η ιστορία μιας υποσημείωσης", Αλεξάνδρα Σφοίνη, "Κωνσταντίνος Σταματιάδης (1808-1888): οι μεσογειακές διαδρομές ενός επαναστάτη", Μανόλης Βουρλιώτης, "Από την επιστολογραφία του Γιάννη Στεφανή (1901-1912)", Μαρία Βοϊκλή, "Η σαμιακή οικονομία στο τέλος του 19ου αιώνα: η ευρωπαϊκή και μεσογειακή της διάσταση", Μαρία-Χριστίνα Χατζηϊωάννου,

"Η τοπική και μεσογειακή ταυτότητα της Σάμου: οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος".

Η Β΄ Επιστημονική Συνάντηση με θέμα *Πέτρα, Πηλός, Ξύλο. Παραδοσιακά υλικά και επαγγέλματα στο Αιγαίο*, που πραγματοποιήθηκε στις 11 Αυγούστου 2002, περιλαμβάνει εισηγήσεις σχετικές με σημαντικά υλικά και τα συναφή επαγγέλματα που αιώνες στήριζαν την οικονομία των νησιών του Αιγαίου, με επίκεντρο του ενδιαφέροντος τη Σάμο, αλλά και με απόπειρες για όσο το δυνατόν συνολική θέαση του αιγαικού συμπλέγματος: Αργύρης Πετρονώτης, "Μαστόροι κτίστες και λαϊκοί αρχιτέκτονες στη Σάμο", Ντίνος Θ. Κόγιας, "Οι μαστόροι του πηλού στη Σάμο (1870-1970)", Ελευθερία Ζέη, "Ξυλεία και κάρβουνο στο Αιγαίο, 16ος-18ος αιώνας: ελλείψεις των νησιών και συμπληρωματικότητες του Αρχιπελάγους", Κώστας Α. Δαμιανίδης, "Προφορικές μαρτυρίες για την ξυλωναυπηγική στη Σάμο".

Βυζάντιο-Βενετία-Νεώτερος Ελληνισμός. Μια περιπλάνηση στον κόσμο της ελληνικής επιστημονικής σκέψης,

επιμ. Γ. Ν. Βλαχάκης, Ευθ. Νικολαΐδης,

ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 320 σελ.

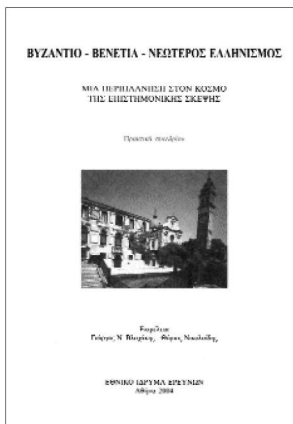
Το Πρόγραμμα Ιστορίας των Επιστημών του ΚΝΕ/ΕΙΕ και το Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας διοργάνωσαν, από τις 7 έως τις 9 Νοεμβρίου 2003, στο αμφιθέατρο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, συνέδριο με θέμα "Βυζάντιο-Βενετία-Νεώτερος Ελληνισμός. Μια περιπλάνηση στον κόσμο της ελληνικής επιστημονικής σκέψης".

Το θέμα της αλληλεπίδρασης, άσωσης, μεταφοράς και άλλων σχέσεων μεταξύ ελληνισμού και Ευρώπης μέσω της Ιταλίας στις επιστήμες και σε αυτό που ευρύτερα ονομάζουμε επιστημονική σκέψη, δεν είναι καινούργιο, είναι μάλιστα πολυσυζητημένο. Παρόλα αυτά, λίγα συνέδρια έχουν επικεντρωθεί σε αυτό το θέμα, και μάλιστα στη Βενετία, τη θαλασσινή πόλη που συγκέντρωσε, από τον 14ο αιώνα ως την κατάληψή της από τον Ναπολέοντα, τα εμπορεύματα και τις γνώσεις της Ανατολής και αντίστοιχα έστειλε στην Ανατολή τα εμπορεύματα και τις γνώσεις της Δύσης.

Από τους παλαιολόγιους χρόνους, η Βενετία και ο περίγυρός της υπήρξε το σημαντικότερο σημείο διάδοσης της γνώσης μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Οι λατινικές κατακτήσεις ελληνικών εδαφών και οι επαφές για την ένωση των εκκλησιών έκαναν γνωστά στο Βυζάντιο λατινικά μαθηματικά και αστρονομικά χειρόγραφα, ορισμένα από τα οποία μεταφράστηκαν ή προσαρμόστηκαν στα ελληνικά. Από την άλλη, ελληνικά χειρόγραφα βρέθηκαν στη Βενετία, και δεν αναφερόμαστε μόνο στη μοναδική σε πλούτο συλλογή Βηρσαρίωνα. Αυτά τα χειρόγραφα δεν αφορούσαν αποκλειστικά την ελληνική επιστήμη (αρχαία και βυζαντινή), αλλά και ελληνικές μεταφράσεις επιστημονικών σχολών της Ανατολής άγνωστες στην Ευρώπη, όπως η περσική της Ταυρίδας και της Μάραγα. Στη μεταβυζαντινή περίοδο, σύμφωνα με την έκφραση των λογίων της εποχής, η Βενετία μέσω κυρίως του πανεπιστημίου του Παταβίου, "ξεπλήρωσε το επιστημονικό της χρέος προς τους Έλληνες" εκπαιδεύοντάς τους στις νέες επιστημονικές γνώσεις, είτε αυτές εντάσσονται στην αρχαία αριστοτελική και πτολεμαϊκή παράδοση, είτε μετά τη μεταρρύθμιση το 1739 του Giovanni Poleni, στη νέα επιστήμη.

Η θεματική του συνεδρίου επικεντρώθηκε στον ρόλο της Βενετίας ως χώρου διαμεσολάβησης μεταξύ Βυζαντίου και Δύσης και μεταξύ Δύσης και ελληνικών κοινοτήτων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ωστόσο κάποιες λίγες εισηγήσεις παρουσίασαν πιο γενικά το θέμα αλληλεπίδρασης Δύσης-ελληνισμού όσον αφορά στις επιστήμες. Οι εισηγητές κάλυψαν μια μεγάλη περίοδο της ιστορίας: από τον 11ο αιώνα του Σημεών Σήη ως τον 18ο αιώνα των μεταρρυθμίσεων του ενετικού πανεπιστημίου της Πάδοβα.

Στον τόμο υπάρχει μια ισορροπία μεταξύ των εισηγήσεων που αφορούν στη βυζαντινή περίοδο και αυτών που αφορούν στη νεώτερη. Για τις επιστήμες στο Βυζάντιο και τη

διάδοσή τους στη Δύση, γράφουν ο Μανώλης Καρτσωνάκης (παρουσιάζει ένα εγκυκλοπαιδικό βυζαντινό κείμενο για τις επιστήμες της φύσης το οποίο έγινε γνωστό στην Ιταλία από την εποχή της αναγέννησης – συμπεριλαμβάνεται στη συλλογή Βησσαρίωνα), η Δήμητρα Λούκου (για την *Εξήγησιν εις την Σύνταξιν των Περσών* του Γεωργίου Χρυσοκκόκη, σημαντικό κείμενο για την αναγεννησιακή ευρωπαϊκή αστρονομία και πάλι εδώ συναντάμε τον Βησσαρίωνα), η Γιάννα Κατσιαμπούρα (για την ιταλική διαδρομή του παλαιότερου "ελληνικού συντάγματος εις τας τέσσαρας επιστήμας" – γράφτηκε στις αρχές του 11ου αιώνα), η Χριστίνα Φίλη (για τις ενετικές μεταφράσεις των βυζαντινών χειρογράφων των έργων του Ευκλείδη και του Αρχιμήδη), ο Δημήτρης Καραμπερόπουλος (για τη βυζαντινή θεραπευτική που τόσο επηρέασε την ιατρική στην Ευρώπη), ο Κώστας Νικολαντωνάκης (για τη διάδοση της μαθηματικής πραγματείας του Σερήνου του Αντινοά στο Βυζάντιο και από εκεί στη Δύση) και ο Θύμιος Νικολαΐδης (για τις αμφίδρομες διαδρομές των αστρονομικών γνώσεων μεταξύ Βυζαντίου και Δύσης, κυρίως μέσω της Ιταλίας). Ανάμεσα στο Βυζάντιο και στον νεώτερο ελληνισμό, ο Γιάννης Θωμαΐδης και ο Νίκος Καστάνης παρουσιάζουν τη διαδρομή του ελληνισμού ορισμού για το ημίτονο. Για τον ρόλο της Βενετίας στη διάδοση των επιστημών στον ελληνισμό τη μεταβυζαντινή περίοδο αναφέρονται στα κείμενά τους η Αικατερίνη Κουμαριανού και ο Γιώργος Τόλιας (για τον Νικόλαο Σοφιανό και τη γεωγραφία), ο Γιώργος Βλαχάκης (για την προσφορά της Βενετίας τον 18ο αιώνα), οι Κώστας Πέτσιος και Χαρίτων Καρανάσιος (για τη φιλοσοφική διδασκαλία του Ματθαίου (Μελετίου) Τυπάλδου στη Βενετία και επίσης για την ταύτιση ενός φιλοσοφικού χειρογράφου της εποχής), ο Γιάννης Βανδουλάκης (για τον ρόλο των ενετοσπουδαγμένων Λεικουδών στην Σλαβο-γρεκο-λατινική Ακαδημία της Μόσχας). Στην ενετική συμβολή αναφέρεται επίσης η Χρύσα Μαλτέζου (στον χαιρετισμό της), ο Marino Zorzi (γράφει για τη Μαρκιανή και τον Βησσαρίωνα) και η Sofia Talas (για το πανεπιστήμιο της Πάδοβα και τη μεταρρύθμιση που είχε ως αποτέλεσμα την εισαγωγή της νέας φυσικής στον ελληνικό χώρο). Σε μια γενικότερη θεώρηση της σχέσης ελληνισμού και Δύσης κινήθηκαν ο Γιάννης Καρας (για τον εξευρωπαϊσμό της νεώτερης ελληνικής επιστήμης) και ο Μανώλης Πατινιώτης (για τις σχέσεις του Λούκαρη με το επιστημονικό μεταρρυθμιστικό "πρόγραμμα" του Κορυδαλέα). Ο Γιώργος Ζούμπος παρουσιάζει τη σταδιοδρομία ενός ενετού επιστήμονα που μεγάλωσε στη Ζάκυνθο, του Antonio Cagnoli.

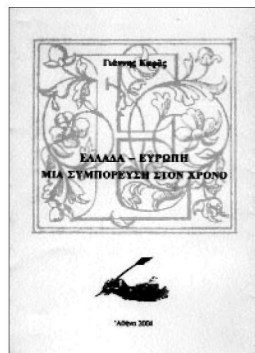
Γιάννης Καρας,

Ελλάδα - Ευρώπη. Μια συμπίρρευση στον χρόνο,

Αθήνα 2004, 62 σελ.

Στο βιβλίο περιέχονται οι μελέτες: "Προγονοπληξία και ευρωπληξία" και "Ο εξευρωπαϊσμός - σχέση αυτογνωσίας. Η Νεοελληνική Αναγέννηση - η ευρωπαϊκή συνείδηση της νεώτερης ελληνικής σκέψης". Ένα κοινό νήμα σκέψης συνδέει τις δύο μελέτες που δημοσιεύονται εδώ: η παρακολούθηση της προσπάθειας του ελληνισμού κατά την περίοδο

της Νεοελληνικής Αναγέννησης (δηλ. Νεοελληνικού Διαφωτισμού, μέσα 17ου-αρχές 19ου αιώνα) να στρέψει τα βλέμματά του, μετά από μια μακροχρόνια απομόνωση στην οποία τον είχε καταδικάσει η οθωμανική κυριαρχία, προς την Ευρώπη, προς τη σύγχρονη ευρωπαϊκή σκέψη - χωρίς να χάνει την επαφή του με τις ρίζες - στην επιδίωξή του να εκσυγχρονιστεί. Ένα έργο κατά κύριο λόγο αυτογνωσίας, που τον οδήγησε, με βήματα αργά αλλά σταθερά, σε μια πνευματική συμπίεση με την Ευρώπη, πέρα από κάθε προγονοπληξία, ευρωπληξία, ξενοφοβία ή ξενολατρία.

Yannis Karas and George N. Vlahakis,
Sciences in Southeastern Europe in the 19th century.
Part A' Greece – Yugoslavia, The Greek contribution.
Μετάφραση: Eleni Neri, Αθήνα 2004, 176 σελ.

Στο βιβλίο αυτό καταγράφονται τα συμπεράσματα του προγράμματος διακρατικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας, το οποίο από ελληνικής πλευράς ανέλαβε το Πρόγραμμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας των Επιστημών του ΚΝΕ/ΕΙΕ.

Τα ποικίλα πνευματικά κέντρα, μεγαλύτερης ή μικρότερης εμβέλειας, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία ιδρύθηκαν στα κέντρα αυτά των Βαλκανίων από τις αρχές του 19ου αιώνα συνέβαλαν σημαντικά στη διάχυση των νέων επιστημονικών ιδεών. Όχι μόνον οι Έλληνες, αλλά και Σέρβοι, Βούλγαροι, Αλβανοί, Ρουμάνοι και Τούρκοι παρακολούθησαν τα μαθήματα των σχολών αυτών συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην έντονη εκδοτική δραστηριότητα επιστημονικών βιβλίων, πρωτότυπων ή μεταφράσεων / συμπλημάτων, στην εθνική αφύπνιση των βαλκανικών λαών.

Η ολοένα και πιο πλατειά (τόσο γεωγραφικά όσο και κοινωνικά) διάδοση του επιστημονικού βιβλίου, οι λόγοι που κατά τη διάρκεια της περιόδου έκαναν αισθητή την παρουσία τους στον τομέα αυτό, υπήρξαν ουσιαστικά οι δίαυλοι μέσω των οποίων οι λαοί των Βαλκανίων γνώρισαν τις νέες επιστημονικές και φιλελεύθερες ιδέες της Δύσης. Τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι παρά τις κάποιες διαφορές ο πολιτισμός των Βαλκανίων μπορεί να θεωρηθεί ενιαίος.

Όσον αφορά τις ελληνο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις, οι οποίες αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα τον 19ο αιώνα, διαπιστώνουμε ότι μετά την οθωμανική κυριαρχία, Έλληνες και Σέρβοι ακολούθησαν μια κοινή πορεία στην ιστορία και μοιράστηκαν την ίδια μοίρα. Μια μοίρα που παραμένει ζωντανή και σήμερα μέσα από την κοινή μνήμη, την παράδοση και τους μύθους των δύο λαών.

